

Марта МАКОВЕЦЬКА

ЗАРОДЖЕННЯ ТА РОЗВИТОК ДИЗАЙНУ В ГАЛИЧИНІ (ВИСВІТЛЕННЯ В НАУКОВИХ ДЖЕРЕЛАХ)

У статті висвітлено стан дослідження у науковій мистецтвознавчій літературі передумов появи дизайну у Львові, та Галичині в цілому. На основі літературних та архівних джерел розкривається специфіка розбудови таких галузей дизайну, як архітектурний, промисловий та ін. Основна увага приділяється найбільш значимим явищам, які мали загальноєвропейський розголос та значення для розвитку дизайну в Галичині та Україні в цілому.

Ключові слова: дизайн, ремесла, промисловість, Галичина.

© М. МАКОВЕЦЬКА, 2012

Поняття дизайну в загальносуспільній рецепції, а також у професійних колах України на її етнічних територіях набувало поширення доволі нерівномірно і не завжди синхронно з відомими культурно-мистецькими центрами Європи. На це були свої причини. Перш за все, у першій половині ХХ ст. предметне поле дизайну розглядалося через призму системи декоративно-прикладного мистецтва та архітектури. Такій парадигмі підпорядковувалася і наукова методологія, з якою зазвичай акцентувалося не стільки на проблемах формотворення та комплексності функціональних ознак предметів з їх естетичним еквівалентом, скільки на художньо-образних та стильових рисах предметів як творів образотворчого або декоративного мистецтва. Другою причиною можна вважати те, що в європейській історіографії цього періоду на тривалий час закріпилося поняття художньої промисловості, яке охоплювало широкий діапазон предметної творчості архітекторів, художників і дизайнерів без профільної диференціації. Третьою причиною стала, вже дещо пізніше, радянська ідеологія, яка вважала поняття дизайну чужим класовій природі мистецтва, приналежності його до ворожого, буржуазного типу естетичної творчості. У зв'язку з тим проблематика дизайну в професійних виданнях СРСР розглядалася як галузь «технічної естетики». Все це стояло на перепоні системним науковим дослідженням дизайну в Україні у широкому діапазоні виявів.

Виходячи з цього постає необхідність виділити та окреслити найбільш значимі концепції дизайну та безпосередні «продукти» дизайну у сфері архітектури і промисловості, тобто прослідкувати історію зародження дизайну в Галичині, зокрема як явища, яке виникло з розвитком промисловості і окреслювало процес проектування виробів для серійного виробництва. Ця проблема нероздільна з динамікою розвитку на території політико-адміністративної території Галичини художньо-промислової освіти та базових галузей дизайну.

XIX століття принесло найбільш значні і стрімкі зміни в історію людства. Науковий прогрес і революція радикально змінили життя людей. Але в той час як в Європі встигла пройти промислова революція, отримати опір і противників (рух мистецтв і ремесел), у Львові промисловість лише зароджувалась. Від заснування міста і до середини XIX ст. тут було цехове виробництво. З іншого боку, львівська архітектура була інтегрована в загальноєвропейські

процеси та розвивалась майже синхронно з Віднем. Віденська архітектурна школа у 1860—1880-х рр. XIX ст. стала провідною у Європі. Впродовж цього періоду Львів, хоч і повільно, набував рис капіталістичного міста. Перед ним постали нагальні завдання виходу на європейський і світовий ринок. А це зумовило прискорення розвитку крайової економіки та індустріалізації краю. Ремесло впевнено йшло на зближення з промисловістю, почали створюватись типові зразки для тиражування.

При розгляді нашої теми важливим є ряд загальних досліджень з історії, культури, мистецтва України, Галичини, чи, зокрема, Львова. Такі, як «Історія української культури: у 5-ти т.» [17], «Історія Львова: у 3-х т.» [18], «Наше місто Львів» [43], а також часопис «Галицька брама» та багато ін. дають можливість розглядати окремі явища і проблеми в контексті загальних історичних, культурних, мистецьких процесів, що акумулювали в собі складне переплетення соціологічних, естетичних та ідеологічних проблем. Багато фактичного матеріалу та цінної для нас інформації містить «Львів. Туристичний путівник» [26] та монографія Юрія Бірюльова «Мистецтво львівської сецесії», у якій дається історико-художня характеристика львівського мистецтва періоду сецесії, розкривається своєрідність цього важливого явища в українській мистецькій спадщині, розглядаються особливості взаємодії просторових мистецтв [2].

Становлення та розвиток матеріальної культури щільно пов'язані з соціально-економічними та конструктивно-технологічними умовами життєдіяльності людини. Рух «мистецтво і ремесло», який започаткувався у Західній Європі в другій половині XIX ст. і поширився по всій Україні, мав на меті зберегти та поширити традиційне ремесло. У досліджуваний період утверджуються на практиці нові принципи творчої співпраці народних майстрів і професійних художників.

Початки дослідження вітчизняної промисловості сягають останньої чверті XIX — перших десятиліть XX ст., серед них особливу увагу привертає невелика монографія В. Січинського «Нариси історії української промисловості» (Львів, 1936 р.), де обґрунтовано національну природу українського ремесла, подано імена майстрів. На підставі широкого кола джерел, насамперед архівних, написана книга Я. Кіся «Промисловість Львова у період

феодалізму XIII—XIX ст.», де він докладно описує цехове виробництво, що дає загальне уявлення про передумови формування промислового виробництва у Львові [20]. Широку історію творення нового соціального стану приватного підприємництва висвітлено в книзі «Українські купці і промисловці у Західній Україні 1920—1945» В. Несторовича [30] та книзі історика української кооперації А. Качора «Мужі ідеї і праці» [19].

Не один з сучасних авторів так чи інакше заторкував у своїх працях питання зародження дизайну в Галичині. Тут ми зустрічаємося з фрагментарністю досліджень, або й відсутністю таких. Роман Яців у статті «Український інтелект на мистецькій карті Європи 1900-х — поч. 1920-х років» пише, що неупорядковані знання про модерні шукання практиків українського мистецтва обертаються розхитаністю системи критеріїв, ціннісних та стильових орієнтацій новочасних художників. Позбавлені можливості оцінювати, а то й просто бачити найкращі взірці новітньої національної класики мистецтва, сучасні митці нерідко шукають естетичного підґрунтя в набутках чужинецьких мистецьких шкіл, які багато в чому суперечать українській історично-культурній традиції [52]. На питанні необхідності дослідження саме феномену дизайну в Галичині неодноразово наголошував Олег Боднар, зокрема у статті «Дизайн в Україні. Історія, актуальний стан, історія розвитку» [3].

ґрунтовною базою для дослідження дизайну в Україні, зокрема Галичині, є видання, які розкривають ключову сутність дизайну розвинених країн світу в історичній динаміці. До таких фундаментальних праць з історії та стилістики промислового дизайну належать «Дизайн и время» Лакшмі Бхаскаран, «Элементы дизайна» під редакцією Ноеля Райлі, «Дизайн интерьеров: 6000 лет истории» Джона Пайл.

Важливі матеріали щодо початків дизайну зафіксовані у каталогах виставок, що відбулися в Галичині в кін. XIX — на поч. XX ст., в статтях багатьох авторів у періодичних виданнях, зокрема І. Герасимовича, О. Луцького, Я. Скопляка, І. Ямулинця, А. Фіголя.

Особливо багато інформації про творчі процеси, що стосуються розвитку дизайну в Західній Україні, опубліковано у львівському часопису «Нова хата», заснованому жіночим промисловим кооперативом «Українське народне мистецтво» (1925).

Першим і єдиним українським підручником з промислового дизайну є книга Віктора Даниленка «Дизайн». У ньому представлено авторське трактування широкого історико-культурного матеріалу на ґрунті історичного підходу до з'ясування та викладання основ дизайнерської професії. Водночас тут подано результати аналізу автором найновіших концепцій сучасної дизайнової освіти у провідних школах світу. У своїй книзі Віктор Даниленко розкриває історіографію терміна дизайн, а також подає власне узагальнення визначення дизайну [9]. Найширшим науковим дослідженням, присвяченим українському промислому дизайну, є монографія В.Я. Даниленка «Дизайн України у світовому контексті художньо-проектної культури ХХ століття (національний та глобалізаційний аспекти)» [10].

Р. Яців серед своїх численних напрацювань не раз заторкував питання власне розвитку промислового дизайну в Галичині, зокрема в статті «Художник і українське ділове життя Львова 1920—1930-х років: візуальна ідентифікація стосунків», де ґрунтовно дослідив питання зближення українських підприємців з мистецькими колами Львова [52]. Також багато питань, присвячених дизайну, простежується в окремих статтях та деяких текстах у монографіях, присвячених іншим темам.

Процес розвитку і становлення дизайну в Галичині був нерозривно пов'язаний з двома напрямками: репрезентацією на промислових виставках науково-технічних досягнень національного і міжнародного рівня і розвитком професійної дизайнерської освіти.

Важливим засобом налагодження міжрегіональних і міжнародних зв'язків у розвитку промислів і мистецьких шкіл була організація виставок. Власне чи не першорядною частиною цього дослідження є художньо-промислові виставки у Львові, оскільки влаштування цих виставок хронологічно випереджає такі події, як заснування художньо-промислових шкіл, музеїв та товариств. Великою допомогою для дослідницької праці в цьому напрямі є довідник-антологія «Українські мистецькі виставки у Львові (1919—1939)», укладена Р. Яцівим. У виданні вперше представлено максимально повну документацію виставкової активності українських митців Львова за 20 років між світовими війнами [41].

Суттєвим епізодом для дослідження історії українського декоративно-прикладного мистецтва і ди-

зайну була виставка промислів і рукоділля у Львові 1851-го р., введена в науковий обіг С. Король [23]. Завдяки цій знахідці ми маємо підстави починати відлік історії львівської школи декоративно-прикладного мистецтва від 1851 року.

Вагомою ланкою в низці досліджень дизайну в Галичині є питання історії виникнення і розвитку української національної школи дизайну [3]. Багато питань художньої освіти Галичини висвітлено на сторінках часописів: педагогічних (додатку до «Учительського слова» — «Методики і шкільної практики», «Нашої школи», «Рідної школи», «Учителя», «Шляху виховання й навчання» та ін.), мистецьких («Артистичного вістника», «Життя і мистецтва», «Карбів», «Мистецтва», «Мистецтва L'ART», «Нової хати», «Українського мистецтва» тощо), технічних («Czasopismo Techniczne»).

На початку ХХ ст. до проблем розвитку художньої освіти в Галичині зверталися Д. Горняткевич, В. Крицінський, Т. Мерунович, В. Січинський, М. Коць, О. Кульчицька, І. Петрова та ін.

Значний внесок у дослідження української мистецької освіти зробив Ростислав Шмагало. В його дисертації [29], що переросла у фундаментальне видання «Мистецька освіта в Україні середини ХІХ — середини ХХ століття», ґрунтовно розглянуто взаємозв'язок української мистецької освіти з європейською, а також історичний розвиток мистецьких шкіл у всіх регіонах України, створено хронологію мистецькоосвітнього процесу, що є цінним для нашого дослідження. Укладений Р. Шмагалом біографічно-бібліографічний «Словник митців-педагогів України у світі» подає докладні відомості про меценатів, організаторів мистецької освіти та митців, які викладали у навчальних закладах різного типу та освітнього рівня.

У дисертаційних дослідженнях С. Нікуленко, О. Ковальчука, Л. Соколюк та О. Волинської, праць і статтях Є. Антоновича, В. Даниленка, О. Рудницької, С. Свид, В. Шпільчака, О. Боднара, Г. Кирчів та ін. також розглядаються питання художньої, в тому числі дизайнерської освіти. Зокрема, у дисертації О. Волинської на тему «Розвиток художньої освіти в Галичині в другій половині ХІХ — початку ХХ століття» [5] проаналізовані передумови становлення і особливості розвитку художньої освіти в Галичині. Велике значення мають статті С. Білоконя,

Ю. Турченка, Т. Максиська, В. Ханка, Ю. Лащука, В. Вуйцика, Л. Волошин, М. Криволапова.

Невід'ємним джерелом для вивчення дизайну є праці з історії архітектури. Архітектура для дизайнера — як полотно для художника, це основа, оболонка, яка формує внутрішній простір.

«Історія українського мистецтва» В. Січинського, видана ще у 1956 р., узагальнює дослідження історії мистецтв і, зокрема, архітектури України, проведені різними поколіннями дослідників поза радянською державою [39]. Також архітектуру Львова досліджуваного нами періоду в путівниках та статтях описували такі дослідники як В. Вуйдик, Я. Ісаєвич, Р. Липка, Т. Липка, Б. Мельник, В. Овсійчук, Г. Островський, М. Тригубова, М. Орлович, Я. Пурхля, С. Лінда, М. Сепіл, К. Павловський, Б. Черкес, І. Жук, О. Жук, О. Нога, Ю. Бірюльов і т. д.

Щоразу збільшується ряд фундаментальних праць, присвячених окремим персоналіям. Варто розглянути їх детальніше. Діяльності архітекторів Юліана та Альфреда Захарієвичів¹ присвячена книга Юрія Бірюльова «Захаревичі: Творці столичного Львова». Їх творчість визначила магістральні шляхи архітектури Львова. У своїй книзі Бірюльов називає Юліана Захаревича не лише архітектором та людиною багатьох талантів, але й власне дизайнером, що дуже важливо в контексті нашого дослідження [1]. Безпосередньо художньо-дизайнерській стороні творчості Ю. Захарієвича присвячена стаття Жука О.К. «Мистецтво дизайну у творчості Юліана Захарієвича». В ній розглянуто деякі аспекти художньо-дизайнерської творчості професора архітектури Юліана Захарієвича, показано його внесок у становлення дизайну в Галичині в останній чверті XIX ст. [13]. У 1996 р. І. Жук переважно на основі документів з родинного архіву Кристини Юраш-Домбської і при підтримці варшавської філії Товариства польських архітекторів організував спільну монографічну виставку Юліана і Альфреда Захарієвичів у Варшаві. У 1998 р. завдяки зусиллям Б. Черкеса у Львівській політехніці відбулась міжнародна наукова конференція присвячена творчості Ю. Захаревича [1].

Діяльності Івана Левинського — видатного українського інженера, архітектора, будівничого, підприємця, професора львівської політехніки, організатора

української національної промисловості, педагога, громадського і політичного діяча, мецената — присвячено ряд книг. Архітектурне бюро Івана Левинського синтезувало працю архітектора, митця і підприємця. Зокрема ця тема широко розкрита в книзі О. Ноги «Іван Левинський: Архітектор, підприємець, меценат» [37]. На початку XIX ст. фірма Левинського однією з перших у Львові стала послідовно втілювати в архітектурі риси нового стилю — сецесії. Одним з найбільших досягнень І. Левинського у сфері культури стала розробка та реальне впровадження українського стилю в мистецтві кін. XIX — поч. XX ст. Генію Левинського присвятив також дослідження Ігор Жук. У своїй книзі «Львів Левинського: місто і будівничий» автор окреслює професійну ідентичність Левинського як будівничого-архітектора, з'ясовує характерні риси його фахового почерку [14]. У травні 1989 р. у Львівському музеї українського мистецтва (тепер Національний музей) за участю працівників Львівського музею етнографії та художніх промислів О. Нога підготував і експонував виставку про життя та діяльність І. Левинського. Ще більша виставка «Іван Левинський і його час» відбулась у 1992 р. в ЛМНХП. Популяризували творчість Левинського також В. Потюк, Б. Черкес, О. Голубець, Р. Шмагало, Г. Івашків та ін.

Зараз дослідники багато уваги приділяють творчості видатного зодчого сакральної архітектури Євгена Нагірного. Його спадщина мала велике значення для становлення і розвитку української архітектури у XX ст. Доробкам Є. Нагірного присвячено ряд статей: В. Слободяна, Б. Черкеса, Л. Грицюк та ін. Зокрема Л. Грицюк захистила кандидатську дисертацію на тему «Творча спадщина Євгена Нагірного та її значення для розвитку архітектури України» [8, арк. 219—232].

У 2000 р. вийшла книга «Нагірні, Леви: історія родини». Автори опрацювали архіви родини Нагірних і Левів, а також у збірник увійшли спогади Василя Нагірного, матеріали до бібліографії, життєпис, а також стаття В. Слободяна «Церкви львівського архітектора Василя Нагірного» [24].

Комар Ж.Ю., автор книги «Ян Томаш Кудельський — галицький архітектор на зламі епох» розглядає життєвий та творчий шлях відомого галицького архітектора Яна Томаша Кудельського, розкриває три періоди творчості архітектора — львівський,

¹ Різні автори подають різне написання прізвища: Захаревич та Захарієвич. — Прим. ред.

станіславівський та варшавський. Наводить ряд характерних ознак, які вирізняють архітектурні об'єкти Я.Т. Кудельського, запроєктовані у стилі історизму та сецесії [22, с. 219—227].

До важливих об'єктів дизайну відноситься інтер'єр. Як невід'ємна частина архітектури він є одним з кращих прикладів відображення історичної дійсності, вираженням ідеології епохи та рівня властивих їй рушійних сил. Інтер'єр може поєднувати в собі різні види мистецтва — рисунок, живопис, скульптуру, мозаїку, кераміку, вітраж, різьбу, освітлювальні прилади, меблі, ковані вироби тощо. Основою цього синтезу є композиція, а також вдало підібраний колорит, освітлення, стилеве вирішення та ін., які пов'язують окремі твори мистецтва, створюють гармонійне середовище.

Візуальне уявлення про львівську архітектуру, інтер'єри, меблі та інші предмети дизайну цього періоду можна отримати з публікацій у тогочасній спеціалізованій періодиці. У пресі висвітлювалось не лише суспільно-політичне та інтелектуальне життя Галичини, але й питання, дотичні до дизайну. Найбільше матеріалів на цю тему знаходимо у журналі «Нова хата».

Серед спеціальних видань, які частково порушують важливі з цієї теми питання, домінують історичні й етнографічні дослідження, а в мистецтвознавстві провідним є аналіз окремих видів ремісничої творчості, що висвітлені, зокрема, в «Нарисах з історії українського декоративно-прикладного мистецтва» (1969 р.). Важливими для атрибуції меблів, світильників, виробів зі скла, металу та ін. XVI—XVIII ст. є «Большая иллюстрированная энциклопедия древностей», а також каталог дорогоцінного антикваріату, виданий Е. Густавом Пазауреком.

Меблі та атрибути інтер'єру кін. XIX — поч. XX ст. також можна побачити у меморіальних музеях та приватних колекціях наших сучасників. Над вивченням теми українських житлових інтер'єрів кін. XIX — поч. XX ст. працювали Михайло Васильович Гнатюк з темою кандидатської дисертації «Художні вироби з дерева в інтер'єрі народного житла Українських Карпат і Прикарпаття XIX — першої половини XX ст. (Історія. Типологія. Художні особливості)», об'єктом якої був інтер'єр народного житла; Марія Миколаївна Гринюк, яка захистила кандидатську дисертацію на тему «Декоративний

народний розпис в інтер'єрі гуцульської хати (середина XIX — кінець XX століття)», однак в цій праці знову фігурує народне житло, а не львівський житловий інтер'єр. Ґрунтовно досліджує інтер'єри громадських будівель кін. XIX — поч. XX ст. в своїй кандидатській Н.Є. Новосельчук, але лише на прикладі Харківщини і Полтавщини.

Як окремий об'єкт досліджень Галицький інтер'єр розглядався лише в деяких статтях. Вперше внутрішні громадські простори у структурі історичної житлової забудови Львова на межі XIX—XX ст. стали об'єктом наукового дослідження в кандидатській дисертації О.Ю. Лисенко [25]. В результаті визначено особливості формування даної архітектури. Встановлено планувальні, об'ємно-конструктивні, стилістичні та композиційні принципи формування архітектури громадських просторів у структурі житлових будинків Львова, з'ясовано причини їх руйнування та розроблено рекомендації щодо збереження, використання та реконструкції. За матеріалами дослідження опубліковано також ряд публікацій.

Конкретно інтер'єру кін. XIX — поч. XX ст. присвячена стаття Євгенії Дмитрів [11]. Окремі автори в своїх публікаціях та наукових працях торкаються проблем формування інтер'єрів частково. Зокрема, це Х.В. Урсатій, Б.С. Черкес, А.П. Павлів, О.К. Жук, В.І. Проскуряков, О. Стояновський, С. Лінда та ін.

Невід'ємною складовою матеріальної культури є дизайн меблів. Важливою для ідентифікації та атрибуції меблів по стилях та напрямках є книга «Стили мебели» Дюла Кес. В інтер'єрах львівських міщан поширеною була модель гданської шафи, зразки таких шаф описуються у виданні Бешлежевської Чеслави «Гданські меблі XVI—XIX ст.».

Художній обробці дерева та пошукам нових типів меблів 20—50-х рр. XX ст. присвячені статті А. Будзана [4], Р.В. Чугай [42, с. 216—218] та М. Моздира [28]. Історію національного дизайну меблів також досліджували В. Даниленко, С. Мигаль, М. Станкевич, М. Гнатюк, І. Сенів, С. Шумегга та інші науковці. Однак, незважаючи на дослідженість теми загалом, багато аспектів, зокрема міське меблярство, в їх працях описано не достатньо. Історію зародження професійного виробництва художніх меблів 40-х рр. XX ст. у Львові висвітлює стаття І. Сеніва. Серед важливих досліджень з українського де-

ревообробництва виокремлюється праця М. Станкевича «Українське художнє дерево XVI—XX ст.», де систематизовано та науково обґрунтовано великий фактологічний матеріал з цієї галузі вітчизняної творчості [40]. До сучасних українських авторів, котрі зверталися до меблярського ремесла, належить дослідник львівського модерну Ю. Бірюльов, який виділив тогочасні провідні меблеві майстерні Львова, зокрема Т. Ейзенбарта, М. Копеча, Ф. Тенеревича, Л. Шафранського, В. Ціріна. До останніх досліджень цього автора належить «Львівська різьба», у якій присвячено розділ декору меблів й наведено приклади їх оздоблення.

У 2010 р. М.В. Дяків захистила дисертацію про міське меблярство Галичини XIX—XX ст. Зібрані та систематизовані матеріали заповнюють прогалини у вивченні роду художньої обробки деревини — меблів [12]. У дисертації досліджено історико-суспільні явища й події, котрі пов'язані з генезисом міського меблярства в Галичині. Визначено технологічні прийоми, декоративні характеристики й засоби художньої виразності меблів, висвітлено стан ремісничого виготовлення меблів. Також проаналізовані зміни напрямів і стилів, взаємовпливів народного та професійного мистецтва, помічено розвиток від матеріально-практичної сфери до духовно-культурної.

Дослідження теми металевих освітлювальних приладів у контексті художнього металу в українській мистецтвознавчій науці перші розпочали Л.В. Долинський та П.М. Жолтовський. Вони цілком логічно виділили основні групи світильників за функціональними та конструктивними ознаками. П.М. Жолтовський також розглядає генетичні та історичні питання, трактує металеві світильники як твори українського декоративного мистецтва зі своєю європейською стилістикою, але не заторкує саме той період, який ми досліджуємо. Окремі згадки про коштовні свічники, лампади та їх майстрів містить книга М. Петренка «Українське золотарство». Відомості про керамічні свічники знаходимо в книгах К. Матейко, Ю. Лащука, П. Мусієнка, О. Слободяна.

Важлива інформація про дерев'яні світильники, які майстри переважно виконували для церков і панських інтер'єрів, є у працях А. Будзана, М. Моздира, О. Тищенка, М. Станкевича. Один з перших вивчає європейські освітлювальні прилади австрійський вчений Л. Бенеш. В ілюстративній частині він

представляє різні типи кованих, металевих і точених свічників, прилади для закріплення скалки-лучини тощо. Короткі відомості про розвиток і художні особливості європейських освітлювальних приладів можна почерпнути з праць М. Іннес, Р. Коч і К. Лонс, Д. Стара. З погляду дизайну світильників XX ст. актуальною є праця Ж. Гасіо-Таламбо.

Найширше тему інтер'єрних світильників в Україні, зокрема періоду кін. XIX — першої третини XX ст., розглянуто у дисертації М. Маркович «Українські художні світильники XVI—XX ст. в контексті європейського мистецтва освітлювальних приладів (історія, типологія, художні особливості)». Визначено особливості мистецького феномену українських інтер'єрних світильників XVI—XX ст. у порівнянні з аналогічними творами народних майстрів і професійних художників Європи. І, що нам важливо, проаналізовано твори дизайну українських освітлювальних приладів XX ст. [27].

Українській порцеляні перші наукові дослідження були присвячені завідувачем відділу ЛМЄХП, кандидатом мистецтвознавства Л.В. Долинським. На початку 1960-х рр. він видав монографію з історії старого українського художнього фарфору, побудована, переважно, на матеріалах колекцій Львова та Санкт-Петербурга. Вибірково давалася характеристика окремим художнім процесам, мистецьким творам та деяким майстрам. У 1960-х рр. Л.В. Долинський у співавторстві з технологом керамістом і художником П. Мусієнком видали невелике дослідження до історії українського мистецтва у 6-ти томах. Більшість тез цієї, а також наступної за часом праці кандидата мистецтвознавства О.О. Чарновського (кінець 1950 — 1960-ті рр.), цікаві в плані інформативних даних стосовно окремих художників і розвитку виробництва у Городниці, Довбиші, Барашах. З історії останнього заводу матеріал був підготовлений професійним фарфористом Ю.С. Гаврилюком наприкінці 1960-х років. Фундаментальна монографія з історії старого художнього фарфору України була написана у 1970—1980-х рр. на основі докторської дисертації львівським мистецтвознавцем Ф.С. Петряковою (оприлюднена у 1985 р.). Однак сфера уваги дослідниці була переважно зосереджена на порцеляні, оздобленій ручним розписом, вироби віддалених підприємств, продукція яких не потрапила до музейних збірок, лишилися поза увагою дослідниці.

Окрім цього, порцеляні присвячені такі дослідження, як «Творчість і мистецько-педагогічна діяльність Михайла Жука в контексті становлення української школи художників фарфору (перша половина ХХ-го століття)» [44] Школьної О.В. — дисертація присвячена творчості та мистецько-педагогічній діяльності митця-універсала Михайла Жука в ділянці орнаментально-декоративного мистецтва і художньої порцеляни. А також її стаття «Художні особливості порцеляни Баранівського фарфорового заводу кін. ХІХ — поч. ХХ ст.» [45].

Сучасний науковий погляд на проблематику мистецької класифікації кераміки запропонував М. Станкевич (1992, 2002), у працях якого аналізується система композиційних закономірностей із виділенням законів, прийомів та семантичних засобів.

В книзі Агнії Колупаєвої «Українські кахлі ХІV — початку ХХ століть. Історія. Типологія. Іконографія. Ансамблевність» вперше в українській науці у такому широкому обсязі висвітлене кахлярство як самобутнє мистецьке явище в національній культурі. Зокрема сьомий розділ книги присвячений кахлям періоду історизму та модерну [21]. Темі кераміки також присвячена праця Г. Івашків «Декор української кераміки ХVІ — першої половини ХХ століть». Монографія присвячена комплексному аналізу декору української кераміки як цілісної мистецької та семантичної системи. Основа книги — пам'ятки кін. ХІХ — першої пол. ХХ ст., що зберігаються в музеях України, Польщі та приватних колекціях (Львів, Київ) [16]. Не одну ґрунтовну працю художній кераміці та гончарним промислам присвятив Ростислав Шмагало [46; 47; 48; 49; 50; 51]. Важливими є дослідження Олександра Ноги на цю тему. В його книзі «Українська художньо-промислова кераміка Галичини (1840—1940)» розглядається саме період зародження та розвитку промислового дизайну у Львові [31; 32].

Художньому металу присвячений ряд праць таких авторів, як: І.-С. Зубрицький, П. Жолтовський, Я. Матясяк, Л. Суха. До теми архітектурного металу кін. ХІХ — поч. ХХ ст. звертаються Р. Шмагало та Е. Сидор. Ґрунтовні праці О. Ноги, такі як «Олександр Лушпинський та мистецтво українського художнього металу початку ХХ ст.» та «Михайло Стефанівський: історія життя та творчої діяльності» [36], є вагомим внеском у дослідження художнього металу цього періоду.

Скло та вітраж є також невід'ємною часткою архітектурного та інтер'єрного дизайну. На цю тему немає великої кількості досліджень, проте Р. Грималюк написала книгу «Вітражі Львова кін. ХІХ — поч. ХХ ст.», у якій комплексно висвітлила історію розвитку вітражництва у західному регіоні України [7]. Храмовим вітражам Галичини цього ж періоду присвятила свою дисертацію І. Гах [6].

Отже, зараз немає єдиної праці, яка б узагальнила явища зародження та розвитку дизайну в Галичині. Дослідження українського дизайну є фрагментарними, і погляд, все ж, зосереджений більше на мистецтві. Підхід з точки зору дизайну є лише у небагатьох авторів, і то йде мова здебільшого про одну конкретну сферу чи персоналію. З цього можна зробити висновок, що є потреба в фундаментальній праці, у якій художні промисли та художня промисловість (між якими є принципова відмінність) Галичини були б досліджені у контексті дизайну та у порівнянні з світовими аналогами, адже якщо дивитись вузько на місцевий дизайн без порівняння, не можна зробити повноцінних висновків.

1. Бірюльов Ю.О. Захаревичі: Творці столичного Львова / Ю.О. Бірюльов. — Львів : Центр Європи, 2010. — 336 с.
2. Бірюльов Ю. Мистецтво львівської сецесії / Ю.О. Бірюльов. — Львів : Центр Європи, 2005. — 184 с.
3. Боднар О.Я. Дизайн в Україні: історія, актуальний стан, орієнтири розвитку / О.Я. Боднар // Записки Наукового товариства імені Шевченка. — Т. ССХLІ. Праці Комісії архітектури та містобудування. — Львів, 2001. — С. 54—64.
4. Будзан А.Ф. Українські народні скрині / А.Ф. Будзан // Матеріали з етнографії та мистецтвознавства. — К., 1978. — С. 165.
5. Волинська О. Перша в Україні художньо-промислова школа / О. Волинська // Волинська Олена Степанівна. Розвиток художньої освіти в Галичині в другій половині ХІХ — початку ХХ століття : дис... канд. наук : 13.00.01-2009. — Львів : Вісник ЛНАМ, 1994.
6. Гах І. С. Храмовий вітраж Галичини кінця ХІХ — початку ХХ ст.: Західноєвропейський контекст (становлення, художні особливості, проблеми реставрації) : дис... канд. наук : 17.00.06 / Гах Ірина Степанівна. — 2006.
7. Грималюк Р. Вітражі Львова кін. ХІХ — поч. ХХ ст. / Р. Грималюк. — Львів : Інститут народознавства НАН України, 2004. — 236 с.
8. Грицюк Л. С. Творча спадщина Євгена Нагірного та її значення для розвитку архітектури України : дис... канд. архітектури: 18.00.01 / Грицюк Лариса Степа-

- нівна ; Національний ун-т «Львівська політехніка». — Львів, 2004. — 292 арк. : іл.
9. Даниленко В.Я. Дизайн. / В.Я. Даниленко. — Харків : ХДАДМ, 2003. — 320 с.
 10. Даниленко В. Дизайн України у світовому контексті художньо-проектної культури / В. Даниленко. — Х. : ХДАДМ ; Колорит, 2005. — 244 с.
 11. Дмитрів Є. Особливості розвитку житлового інтер'єру Львова кін. ХІХ — поч. ХХ ст. / Є. Дмитрів // Народознавчі зошити. — 2008. — № 1—2. — С. 111—114.
 12. Дяків М.В. Міське меблярство Галичини ХІХ—ХХ ст.: історія, типологія, стилістичні особливості : автореф. дис... канд. мистецтвознавства: 17.00.06 / Дяків Марія Володимирівна ; Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника ; Ін-т мистецтв. — Івано-Франківськ, 2010. — 16 с.
 13. Жук О.К. Мистецтво дизайну у творчості Юліана Захарієвича / О.К. Жук // Архітектура : зб. наук. пр. / відп. ред. Б. С.
 14. Жук І. Львів Левинського: місто і будівничий : альбом / І. Жук. — Львів : Грані-Т, 2010. — 184 с.
 15. Івашків Г. Декор української кераміки ХVІ — першої половини ХХ століть / Г. Івашків. — Львів : Інститут народознавства НАН України, 2007 (автореферат).
 16. Івашків Г. Декор української кераміки ХVІ — першої половини ХХ століть / Г. Івашків. — Львів : Інститут народознавства НАН України, 2007. — 544 с.
 17. Історія української культури : у 5 т. — К. : Наукова думка, 2001. — Т. 1. — 1134 с. ; Т. 2. — 847 с. ; Т. 3. — 2003. — 245 с.
 18. Історія Львова : у трьох томах. — Львів : Центр Європи, 2006. — Т. 1. — 296 с. ; Т. 2. — 2007. — 560 с. ; Т. 3. — 575 с.
 19. Качор А. Мужі ідеї і праці / А. Качор. — Вінніпег ; Торонто ; Клівленд : Братство Маслосоюзників у Канаді та ЗСА, 1974.
 20. Кісь Я.Р. Промисловість Львова у період феодалізму / Я.Р. Кісь. — Львів : Видавництво Львівського університету, 1968. — 224 с.
 21. Колупаєва А. Українські кахлі ХІV — початку ХХ століть. Історія. Типологія. Іконографія. Ансамблевість / А. Колупаєва. — Львів, 2006. — 384 с.
 22. Комар Ж.Ю. Ян Томаш Кудельський — галицький архітектор на зламі епох / Ж.Ю. Комар // Архітектура : зб. наук. пр. / відп. ред. Б.С. Черкес. — Львів : Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2008. — № 632. — 244 с. : іл. — (Вісник Національний університет «Львівська політехніка»).
 23. Король С. Виставка промислів і рукоділля 1851 року у Львові / С. Король // Вісник ХДАДМ. — 2008. — № 7. — С. 93—100.
 24. Лев Х. Нагірні, Леви: історія родини / Х. Лев, Н. Філевич, В. Лев-молодший. Статті, спогади, наукові розвідки, архівні матеріали. — Львів, 2000. — 162 с.
 25. Лисенко О.Ю. Формування та збереження архітектури громадських просторів у структурі житлових будинків Львова рубежу ХІХ—ХХ століть : дис... канд. архітектури: 18.00.01 / Лисенко Ольга Юрійвна ; Національний ун-т «Львівська політехніка», Інститут архітектури. — Львів, 2005. — 263 арк. : рис. — (Бібліогр.: арк. 166—192).
 26. Львів: Туристичний путівник. — Львів : Центр Європи, 2004. — 516 с.
 27. Маркович М.Й. Українські художні світильники ХVІ—ХХ ст. в контексті європейського мистецтва освітлювальних приладів (історія, типологія, художні особливості) : дис... канд. мистецтвознавства: 17.00.06 / Маркович Марія Йосипівна ; НАН України, Інститут народознавства. — Львів, 2005. — 160 арк. + 127 арк. дод. : рис. — (Дві кн. одиниці. — Бібліогр.: арк. 151—160).
 28. Моздир М. Народні меблі в Україні. Генезис. Еволюція форм / Микола Моздир // Народознавчі зошити. — 2008. — № 1—2. — С. 160—183.
 29. Мистецька освіта в Україні середини ХІХ — середини ХХ століття: структурування, методологія, художні позиції 2005 года : автореф. дис... д-ра мистецтвознав.: 17.00.06 / Р.Т. Шмагало ; Львів. нац. акад. мистецтв. — Львів : ЛНАМ, 2005. — 44 с.
 30. Несторович В. Українські купці і промисловці у Західній Україні 1920—1945 / В. Несторович. — Торонто ; Чикаго : Клуб українських професіоналів і підприємців, 1977. — 342 с.
 31. Нога О. Михайло Стефанівський: історія життя та творчої діяльності / О. Нога. — Львів : Українські технології, 2004. — 108 с.
 32. Нога О. Українська художньо-промислова кераміка Галичини (1840—1940) / Олесь Нога. — Львів : Українські технології, 2001. — 392 с.
 33. Нога О. Між Сходом і Заходом. Кераміка Галичини кінця ХІХ — початку ХХ ст. в контексті міжнародних зв'язків. Контакти і взаємовпливи / О. Нога, Р. Шмагало. — Львів, 1994. — 120 с.
 34. Новосельчук Н. Формування інтер'єру громадських будівель кінця ХІХ — початку ХХ ст. (на прикладі Харківщини і Полтавщини) : автореф. дис. ...канд. архітектури: 18.00.01 / Н.Є. Новосельчук ; Нац. акад. образотвор. мистецтв. і архіт. — К., 2006. — 19 с.
 35. Нога О. Олександр Лушпинський та мистецтво українського художнього металу початку ХХ ст. / О. Нога. — Львів : Галицька імпреза, 1998. — С. 25—26.
 36. Нога О. Михайло Стефанівський: історія життя та творчої діяльності / О. Нога. — Львів : Українські технології, 2004. — 108 с.
 37. Нога О. Іван Левинський: Архітектор, підприємець, меценат / наук. і літ. редактор, автор концепції ілюстрат. матеріалу Ю. Бірюльов. — Львів : Центр Європи, 2009. — 192 с.
 38. Перша в Україні художньо-промислова школа. — Львів : Вісник ЛНАМ, 1994. — Вип. 5.

39. Січинський В. Історія українського мистецтва / В. Січинський. — I том : Архітектура. — Нью-Йорк : НТШ в Америці, 1956. — С. 156.
40. Станкевич М. Українське художнє дерево XVI—XX ст. / Михайло Станкевич. — Львів: Інститут народознавства НАНУ, 2002. — 479 с.
41. Українські мистецькі виставки у Львові. 1919—1939: Довідник ; антологія мистецько-критичної думки / автор-упорядник Р.М. Яців. — Львів : Львівська національна академія мистецтв ; Інститут народознавства НАН України, 2011. — 696 с.
42. Чугай Р.В. Яворівщина / Р.В. Чугай. — К., 1978. — С. 97.
43. Шишка О.В. Наше місто / О.В. Шишка. — Львів : Центр Європи, 2005. — Ч. II. — 173 с.
44. Школьна О.В. Творчість і мистецько-педагогічна діяльність Михайла Жука в контексті становлення української школи художників фарфору (перша половина XX століття) : дис... канд. наук: 17.00.06. / Школьна Ольга Володимирівна. — 2008.
45. Школьна О.В. Художні особливості порцеляни Баранівського фарфорового заводу кін. XIX — поч. XX ст. / О.В. Школьна // Вісник ХДАДМ. — 2008. — № 8. — 134 с.
46. Шмагало Р. Мистецька освіта в Україні середини XIX — середини XX століття: структурування, методологія, художні позиції 2005 года : автореф. дис. ... д-ра мистецтвознав.: 17.00.06 / Р.Т. Шмагало ; Львів. нац. акад. мистецтв. — Львів : ЛНАМ, 2005. — 44 с.
47. Шмагало Р. XX ст. в контексті міжнародних зв'язків. Контакти і взаємовпливи / Р. Шмагало. — Львів, 1994. — 120 с.
48. Шмагало Р. Професійна художня кераміка України на виставках (рубіж XIX—XX ст.) / Р. Шмагало // Вісник Львівської академії мистецтв. — Вип. 6. — Львів, 1995. — С. 49—56.
49. Шмагало Р. Школи декоративно-ужиткової кераміки Західної України кінця XIX — початку XX століть / Р. Шмагало // Українське гончарство. Національний культурологічний щорічник. За роки 1996—1999. — Опішне : Українське народознавство, 1999. — Кн. 4. — С. 150—159.
50. Шмагало Р. Аналіз художніх особливостей творів гончарних промислів / Р. Шмагало // Українська керамологія. — Опішне : Українське народознавство, 2001. — Кн. 1. — С. 128—153.
51. Шмагало Р. Українська кераміка XX століття поза Батьківщиною / Р. Шмагало // Українська керамологія : Національний науковий щорічник. — 2002. — Кн. 2. — С. 244—276.
52. Яців Р.М. Українське мистецтво XX століття: Ідеї, явища, персоналії. Збірник статей / Р.М. Яців. — Львів : Інститут народознавства НАН України, 2006. — 351 с. : іл.

Marta Makovetska

ON THE ORIGIN AND DEVELOPMENT OF DESIGN ART IN GALICIA (COVERAGE IN SCIENTIFIC SOURCES)

In the article some light has been thrown upon the state of research-works presented by scientific art-scholarship literature as for preconditions for appearance of design art in Lviv as well as in Galicia as a whole. On the basis of literature and archival sources the specificity in building-up of such branches as architectural, industrial designing etc. has been discovered. Main attention has been paid to the most significant events with all-European echo and importance for development of design in Galicia and the whole of Ukraine.

Keywords: design, crafts, industry, Galicia.

Марта Маковецка

ВОЗНИКНОВЕНИЕ И РАЗВИТИЕ ДИЗАЙНА В ГАЛИЧИНЕ (ОСВЕЩЕНИЕ В НАУЧНЫХ ИСТОЧНИКАХ)

В статье освещено состояние исследований в научной литературе по искусствоведению предпосылок возникновения дизайна во Львове и Галичине в целом. На основании литературных и архивных источников открывается специфика построения таких отраслей дизайна, как архитектурный дизайн, промышленный дизайн и др. Основное внимание уделяется наиболее значимым явлениям которые имели общеевропейский резонанс, и имели значение для развития дизайна в Галичине и Украины в целом.

Ключевые слова: дизайн, ремесла, промышленность, Галичина.